

Priučene imamo obrambne drže,
napadanje
namesto sodelovanja.
Zato se je ustvarjalnega razmišljanja treba naučiti.

NASTJA MULEJ

UDOBJE LJUDI PRECEJ USPAVA

Srčna, sočutna raziskovalka ustvarjalnosti. Rojena Mariborčanka je strastna iskalka načinov, kako čim več ljudi naučiti ustvarjalno razmišljati, kako jim olajšati življenje, pogledati še z druge plati, navdihniti, da stopijo iz svojih okvirjev in zaživijo polno. Štirih diplom in magisterija se je lotila, ker ji je bilo dolgčas, ker je lahko poleg študija še delala in služila denar za potovanja po svetu, ki so njeni velika strast. Njen mož pa ni prav nič ljubosumen, da je njeni veliki ljubezen zdravnik in psiholog, svetovna avtoriteta na področju kreativnega razmišljanja in neposrednega poučevanja razmišljanja kot spremnosti, Edward de Bono. Srečanje z njim pred dobrimi 20 leti ji je spremenilo življenje in začrtalo njen poslanstvo – izobraževanje o učenju razmišljanja in predavanja iz Pozitivne psihologije.

ANDREJA COMINO, FOTO: TADEJ KREFT

❶ Od kod izvira vaša želja po raziskovanju drugačnosti?

Vsakemu od nas je nekaj položenega v zibelko, drugo pa dobimo v okolju, v katerem odraščamo. Moja mama je bila učiteljica v osnovni šoli. Bila je stroga in je zagovarjala kritično razmišljanje v smislu 'jaz imam prav, ti pa narobe'. Oče pa je bil profesor, ki je učil sistemsko razmišljanje, inovacijski menedžment in družbeno odgovornost na Ekonomski fakulteti v Mariboru. Predaval je po vsem svetu in s seboj jemal družino. Tako sem že zelo zgodaj spoznavala drugačnost in druge kulture. Starša sta mi v življenju naredila veliko uslugo, ko mi nista dajala denarja, temveč sta me spodbujala, da sem ga začela služiti sama. Plačala sta mi jezikovne počitnice v Angliji, nista pa mi dala denarja za nova oblačila. Že pri 15 letih, ko sem šla prvič sama na morje s fantom, sem denar zaslužila sama. To mi je kasneje prišlo prav, saj sem se naučila delovnih navad, komuniciranja z ljudmi, kreativnosti in potrežljivosti. Spodbujala sta me, da sem sama našla poti za urenščitev želja. Odraščala sem ob očetovih legendarnih stavkih, da samo mrtva riba plava s tokom, da pionirje prepoznaš po puščicah v hrbtnu ... Od nekdaj sem najbolj uživala v tem, da se »mi je nekaj dogajalo«, da je drugače. Nisem bila obremenjena s tem, da moram biti ista kot drugi, fino mi je bilo izstopati. Pa še oče mi je kril hrbet.

❷ Navadno otroke vzbujamo v duhu »tega ne smeš, to ni prav, naredi, kot ti rečem ...« Potem ni čudno, da se vsega bojijo, ne upajo poskusiti nič novega. So tudi vas tako vzbujali?

Na moje življenje je veliko vplival moj deset let starejši brat. Družila sem se z veliko starejšimi, bila sem njegova mala »maza«, starša sta imela nenehne debate, kaj mi dovoliti in česa ne. Ves čas sem poslušala njuno prepiranje. Oče je rekel: »Če se dva vedno strinjata, eden od njiju ne razmišlja.« Če sem hotela karkoli imeti, sem se morala znajti, tako sta mi privzgajala odgovornost in samostojnost. Nikoli se nista vpletala v moje odločitve in dejanja. Zdaj je drugače kot takrat, ko sem bila mlajša. Moja hči mi vse pove, jaz svojim staršem nisem nič.

❸ Pa ste tudi kaj ušpičili?

Seveda. Vzela sem jima avto. Ko je mama spala, sem sedla za volan in šla. Nekoč sem ga razbila, v isti noči sem bila v Ljubljani in dveh zabavah na Primorskem. Oče je stvar rešil tako, da sem morala plačati škodo, mamo pa je na dopust peljal z letalom. Izpit za motor sem naredila na skrivaj in samo zato, da sem lahko nekdanjemu fantu zabru-

sila, kaj pa je to takega ... Pa še kaj. Na mariborskem Radiu študent sem imela oddajo o seksu, mama pa se je ugrezala v zemljo od sramu. Od danes na jutri sem šla v Indijo s sošolko, ki sem jo komaj poznala. Pa v Kanado, ker sem hotela na Aljasko. V 90. letih sem bila navdušena nad nanizanko Severna obzorja, hotela sem v zakotno mestece Cickey, za katerega nisem vedela, da je izmišljeno. Potovala sem skozi Seattle, Ancorage, do vznožja gore McKinley, stopala, spala v hostlu, spoznala tudi temnopoltega voznika taksi, ki je govoril srbsko ... Vedno sem se znašla, ko sem stopala po celi Jugoslaviji, skakala s padalom, potovala in uživala. Ugotovila sem, da je kreativnost povezana s pogumom in obrnjeno. Brat me ni nikoli »šparal«. Posadil me je na moped in me vozil naokoli. Tako sem sproti razvijala pogum, rekla sem si, bom že preživel.

Ljudje, ki imajo zelo pasivne službe, imajo običajno zelo aktivne in ustvarjalne hobije, v katerih izražajo sami sebe in kombinirajo. Ljudje, ki imajo zelo aktivne službe, imajo bolj sproščajoče hobije.

❹ Kaj pa je v življenju najbolj vplivalo na vas?

Leta 2002 sem spoznala Edwarda de Bona in naslednje leto je prvič predaval v Piranu. Spremenil mi je življenje in dal vpogled v to, kako se gremo lahko namerno, timsko in usmerjeno v kreativnost. Vrgla sem se v njegov svet, prevedla in izdala njegovo knjigo Šest klobukov razmišljanja in na skrivaj (pred šefom) še Lateralno razmišljanje. Ja, spet na skrivaj. Leta 2006 sem postala njegova trenerka in med porodniškima 2007 in 2008 razvijala trž za razmišljanje. Med njegovim obiskom v Sloveniji pa sem leta 2010 dojela, da je najprej razvil načine razmišljanja za poučevanje v šolah. Postala sem še bolj obsedena in želeta to naučiti druge. Ker ne bi zmogla sama, sem se povezala z Bojano Tancer in sva učenje razmišljanja poskušali vpeljati v šole, da bi bilo sistemsko, ločen predmet, ki bi se ga učili poleg drugih. Na Ministrstvu nas štiri leta niso razumeli, zato

poučujeva učitelje, ki vodijo Krožke za razmišljanje. Pred kratkim smo podelili diplome deseti generaciji učiteljev. V Londonu sem se izobrazila za de Bonovo trenerko vseh trenerjev, zdaj se k meni hodijo učiti tujci.

❺ Katere največje napake delamo ljudje pri kreativnosti?

Napaka je v tem, da ljudje mislijo, da znajo razmišljati, da to počnejo kreativno, in mislico, da znajo sodelovati. Po eni strani se to zdi upravičeno, saj nas tega nihče ni učil in ne vedo, koliko boljši bi lahko bili. To je podobno, da bi vsak mislil, da zna peti in šel na oder. Ne gre. Ker misli, da zna voditi, in ne razume, zakaj je sestanek neučinkovit. Pričene imamo obrambne drže, napadanje namesto sodelovanja. Zato se je ustvarjalnega razmišljanja treba naučiti.

❻ Kako kreativni smo Slovenci?

Slovenci ne razmišljamo nič manj ali bolj ustvarjalno kot drugi narodi. Tisti tujci, ki pridejo k meni, niso nič boljši ali slabši od nas. Je pa res, da bodo Srbi bolj kreativni od Avstrijev in Kubanci od Američanov, dokler bo njihov sistem tak, da jih sili, da se znajdejo, da preživijo. Udobje ljudi precej uspava. Aktivno ustvarjanje zamenjujejo za pasivno zabavo, ki je veliko manj zabavna.

❼ Pri čem smo ljudje najbolj iznajdljivi?

Ljudje, ki imajo zelo pasivne službe, imajo navadno zelo aktivne in ustvarjalne hobije, v katerih izražajo sami sebe in kombinirajo. Ljudje, ki imajo zelo aktivne službe, imajo bolj sproščajoče hobije. Kreativnost je v nas in čutimo potrebo, da jo izražamo. Eni jo skozi kuhanje, šivanje, ročna dela. Drugi skozi namerno iskanje idej. Naj še dodam, da se umetnost velikokrat smatra za kreativno, de Bono se s tem ne strinja. Pravi, da so umetniki stilisti, ki se naučijo svoje obrti, pa delajo vedno enako, nič novega ne ponudijo, tudi umetniški trg jim tega ne dovoli.

❽ Vsebina enega od vaših predavanj je tudi, kako naučiti otroka razmišljati. Zakaj bi se bilo sploh treba učiti razmišljati?

Otroci se nam zdijo zelo ustvarjalni. Ko so majhni, ne vedo, kako kaj deluje, zato ves čas sprašujejo, zakaj. Ko pridejo v najstniska leta, se zadeva obrne, in rečejo: »Zakaj pa ne!« To je boljše od besed odraslih, ki jim govorijo: »Zato, ker sem jaz tako rekel!« Otrok se v vrtcu spodbuja k ustvarjalnosti in sodelovanju. Otroci toliko sprašujejo, da bi pogrunitali, v kak svet so se rodili, kako kaj funkcioniра. Ko to ugotovijo, tako delujejo, zato jih je treba spet odpirati. De Bono pravi,

Srbi bodo bolj kreativni od Avstrijev in Kubanci od Američanov, dokler bo njihov sistem tak, da jih sili, da se znajdejo, da preživijo. Udobje ljudi precej uspava.

smo se spopadali tudi z različnimi izzivi – Timon ima disleksijo, Eva pa ADHD, kar pojasnjuje, zakaj je ona bolj divja v šoli, on pa priden. Vsak zahteva svoj pristop, predvsem pa veliko razumevanja in podpore.

1 Bliža se konec šolskega leta, številni otroci in starši so v stresu zaradi ocen, dosežkov, vse je podrejeno biti najboljši, tekmovalnosti. Ste tudi vi?

Bilo bi fino, če bi imela moja otroka vse pet, a se midva nikoli ne ukvarjava z njuno šolo, kdaj pišejo test, ali imata narejeno domačo nalogo, pripravljeno torbo. Ne popuščam pri zahtevah po vladnosti, prijaznosti, obzirnosti, zavedanju, da nisi sam na svetu. Sem pa odstopila od boja za knjige in branje. Ko se je Eva odločala za srednjo šolo, mi je rekla, da je raje dobra na slabih šoli kot slaba na dobri. Žal se način poučevanja iz »naših časov« ni veliko spremenil, razen na slabše. Veliko je praznih besed in zelo malo prakse. Na svojih delavnicah dam vedno primer, pa iz tega izpeljemo prakso. V šoli pa dajejo teorijo in nič prakse. Zato otrokom ni zanimiva.

1 Kako bi lahko bilo bolje? Kakšen šolski sistem, način poučevanja bi bil po vašem boljši?

Če bi delali projektno in praktično, bi otroci veliko raje hodili v šolo. Otroci uživajo, ko so vpleteni v ustvarjanje z rokami. Ko izmerijo ploščino, ugotovijo, kako les deluje ... Dokler je vse teorija, na papirju, alineje in »nauči se na pamet«, nihče ne uživa ne v učenju ne v poučevanju. Slišala sem za raziskavo, da otroci do četrtega razreda nehajo radi hoditi v šolo. Pozneje se samo sprašujejo, koliko ocen imajo še do konca, ne pa o znanju. Vsak let poučujem razmišljanje skupino otrok tudi jaz. Vendar delam ves čas s primeri. Vедno začnemo s spoznavno vajo, čustvenim razbremenjevanjem, primerom orodja, poanjto orodja in nato sami delajo. Tako jim zlezete pod kožo, ne da bi oni to vedeli. To bi se dalo narediti tudi pri drugih predmetih. A bi zahtevalo večji vložek učiteljev, da bi dosegli učne cilje in bili otroci z glavo pri stvari.

da so možgani briljantno nekreativen organ. Možgani se naučijo po precedensu: tako se to dela in to vedno počnejo samodejno enako.

1 Kako nam učenje razmišljanja koristi, kako si s tem lajšamo življenje?

Ko otroke (pa tudi odrasle) naučimo, da obstaja več možnosti in alternativ. Pridobimo orodja za učenje širšega zaznavanja, da potem ne doživljamo, da je nekaj edino pomembno, najboljše na svetu ... Da se zavedamo, da se tisto, kar je meni logično, sklada z mojimi preteklimi izkušnjami, preteklimi informacijami, zato mi je tudi najboljše. Ko pa si poleg nekega človeka, ima lahko druge informacije in izkušnje, zato te ne razume. Učiti se moramo, da obstaja nešteto poti in plati iste medalje. Že otroke učim prvega orodja PNZ – pozitivno, negativno, zanimivo. Kaj je denimo pozitivnega, negativnega ali zanimivega v tem, da zunaj dežuje. Tako dobiš občutek, da obstaja neskončno število

možnosti, in to ljudi osvobaja. Kreativnost opolnomoči. Med ljudmi se ne počutimo neumne in nismo tihi, ker nečesa ne vidimo isto kot drugi.

1 Kako kreativnosti učite svoja otroka? Koliko vas poslušata, kako jima daste priložnost, da se na napakah učita?

Do hčerkinega 12. leta je bilo življenje zelo preprosto. V petem razredu mi je pri enem in drugem otroku razrednica omogočila eno uro poučevanja razmišljanja v razredu, od malega smo med sprehodi in vožnjo vadili, zdelen se je, da sta zelo uživala. Od petega leta sta sama načrtovala svoje rojstne dneve, šola je bila njuna obveznost. Učitelji rečejo, da sta oba odgovorna, pozitivna, samostojna, vse načrtujeta sama. Sta pogumna, na provokacije se odzivata samozavestno. Potem pa je prišla puberteta, pa še včasih problem nestrinjanja naju z Dušanom. Jaz bi otroka bolj brusila, on pa zavjal v vato. Skozi vsa ta leta

Vsaka mama najstnice ve, da če ji bo prepovedovala, bo delala ravno to. Zdi se mi, da trenutna oblast ne bo delovala revanšistično. Zadovoljni ljudje raje prispevajo v skupno dobro.

Na katerih področjih najbolj pogrešate kreativnost?

Učim kreativnost v funkciji učinkovitosti. Veš, kje si in kam želiš priti z najmanjšo potrabo virov, živcev, energije, konfliktov. Pri nekaterih stvareh se avtomatično splača biti rutinski. Želela bi si, da bi ljudje znali prevzeti toliko nadzora nad mislimi, besedami in dejavnimi, da bi vedeli, kdaj se jim splača razmišljati enako kot včeraj, kdaj pa namerno drugače. Ko mi kdo reče, da dela kot nor, sem nesramna in odgovorim, to verjetno potem tudi si. Če se naučimo namernega razmišljanja, smo bolj učinkoviti, se dogovorimo, kaj bomo naredili, to storimo in nam ostane več časa zase. Ljudje so tako zgarani zato, ker niso učinkoviti pri svojem početju. Sama si vse do podrobnosti razdelam in do konca optimiziram. Tako delujejo tudi vrhunski poslovneži. Znajo absolutno izkoristiti čas. Drugi pa so zablokirani, ne upajo, ne znajo, ne zmorejo ... Če samo pomislimo, koliko je neučinkovitih sestankov, projektov, konfliktov, ki se vlečejo ... Vse to se da rešiti v lastni glavi, če se s tem malo ukvarjaš. Sama sem začela s tem, ko sem med porodniško delala kot v službi. Vendar sem namesto v 12 urah v službi vse naredila v treh. Prej tega nisem počela, ker mi je bilo fino tudi klepetati in piti kave. Veliko se da narediti, če delaš po prioritetah, v skladu s cilji, delegiraš ... Sama živim zelo aktivno, doma imamo razdeljena opravila. Otroka likata svoje, vsak enkrat pelje psa ven, pogosto si sama kuhati in še veliko drugega. Če boš vedno delal namesto drugih, boš delal preveč. Ves čas moraš razmišljati, da bi delal tudi drugače.

Dobili smo novo oblast. Kako bi bila bolj prijazna in sočutna do ljudi, naravnana na dobro, in ne na kaznovanje in iskanje krivca? Kakšni bi morali postati državljeni in njihovi vodje?

Prestrašen človek je uporniški človek, pol državljanov je ubogljivih, pol uporniških. Vsak vodja, ki je voditelj, ve, da mora navdihovati ljudi in bodo sami od sebe delali dobro. Vsaka mama najstnice ve, da če ji bo prepovedovala, bo delala ravno to. Zdi se mi, da trenutna oblast ne bo delovala revanšistično. Zadovoljni ljudje raje prispevajo v skupno dobro.

Kako je z učenjem kreativnosti pri starejših? So odprtì za novo ali ujeti v stare okvirje?

Eni so stari pri 25, eni mladi pri 85. De Bono je to ugotovil v 60. letih prejšnjega stoletja, nevroplastiki zdaj govorijo o plastičnosti možganov. Dokler treniraš možgansko mišico, tako dolgo se razvija. Če misliš, da se nič ne da, imaš prav. Če misliš, da se vse da, ravno tako. Na eni moji delavnici je najmlajši udeleženec letnik 2005, najstarejša pa letnik 1958 in super sodelujemo. Gre za to, kako boš kombiniral informacije med seboj.

Kaj je tisto najbolj pomembno, kar ste se naučili od de Bona?

Razmišljanje je veščina, postopek, ki se je vsak lahko nauči. Tako kot se vsak lahko po korakih nauči tenisa, klavirja, se tudi razmišljanja. Bolj ko padeš notri, bolj ti je fino in laže ti gre. Sprva sem verjela, da je kreativno razmišljanje dano samo nekaterim, zelo izobraženim. Kljub svojim fakultetam se nisem počutila pametno, tudi jaz imam verjetno ADHD in disleksijo. Hitro tipkam, a zamenjujem črke. Ne zapomnim si podatkov za zelo dolgo. Zelo se trudim za svojo pozornost. Na fakulteti sem bila dobra le zato, ker sem poslušala vsa predavanja, pri štirih diplomah nisem špricala niti enega. Če nisem bila tam, nisem iz knjige nič razumela. Ko sem ugotovila, kaj pri meni funkcionira, mi je šlo.

Koliko časa zdaj namenite učenju?

Želela bi si prebrati vsaj eno knjigo na teden, učim se kitajsko metafiziko, hodim na nemščino, jazz balet in tenis, doma imamo naročene časopise ... Hitro mi postane dolgčas in sem nervozna, če nimam česa za brati in delati. Sem tudi zelo radovedna. Rada poslušam druge, berem, kar mi pride pod roke. Veliko knjig sem preposlušala med vožnjo. Če je kaka res dobra delavnica, seminar ali knjiga, moram najti nekoga, da mu o tem povem. Ko govorиш drugemu, učiš sebe. Vedno sem praktična in si za vse poskušam najti učitelja.

Česa bi se radi še naučili?

Šla sem na učenje nemščine v alfa stanju. Pa nisem imela občutka, da bi bilo kaj lažje. Pri mojem načinu bi morala iti v Nemčijo, tam živeti in govoriti. Sanjam o tem, da bi naredila doktorat. Rada bi imela znanstveno dokazano, da se bo nekaj spremenilo le, če boš delal z ljudmi tri leta. Ko bosta šla otroka od doma, se bom tega lotila. Na doktorat bom šla samo zato, da me bo nekdo vodil, ker ne bom znala statistike. Rada bi začela tudi igrati klavir.

Mediji nas bombardirajo z novicami o katastrofah, vojni, virusu, krizi, draginji ... Temu ne moremo ubežati, a kaj lahko naredimo, da se ta strah ne utelesi v nas?

Pozitivna revolucija in pozitivna psihologija sta trening nenehnega lastnega razmišljanja, da bo konstruktivno, kooperativno. Koristno je biti obveščen o tem, kaj se dogaja, pa tudi razumeti, da mediji servirajo to, kar ljudje berejo. De Bono je začel s televizijo in časopisom dobrih novic, a se ni uveljavilo. Možgani ne marajo pozitivnih novic, saj je moral biti že pračlovek vedno obveščen o nevarnosti. Zato se je zavestno treba učiti pozornosti in pozitivnosti. Medije je koristno gledati z rezervo. Dnevno časopisje in televizija nas obveščata o katastrofah in podobnem. So pa tudi tedenske in mesečne revije s poglobljenimi pozitivnimi zgodbami. Treba je spremljati eno in drugo, a učiti možgane, da znajo videti vrednost.